

ВІДГУК

офіційного опонента **Семеніхіної Олени Володимирівни**

на дисертаційне дослідження **Гончар Любові Вікторівни**
«Теоретичні і методичні засади
формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів
в освітньому середовищі університету»,

подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження не викликає жодного сумніву. В сучасних умовах розвитку національної освіти, її інтеграційне спрямування у світові освітні процеси особливої уваги набуває питання формування конкурентоспроможного фахівця, який здатний існувати та професійно функціонувати в полікультурному суспільстві. Молодий фахівець з управління та адміністрування, у т.ч. менеджер, з перших кроків свого професійного становлення виявляє власний рівень культури через здатність безконфліктного співіснування та успішної професійної реалізації в межах певної установи чи організації. З огляду на це освітній процес у закладі вищої освіти як надавачі освітніх послуг має бути орієнтований не лише на розвиток фахових компетентностей, а й на формування у молодій особистості високого рівня культури професійної діяльності.

Дисертаційна робота є складовою комплексного дослідження кафедри менеджменту „Управління розвитком організацій в умовах системних дисбалансів”, кафедри обліку та аудиту „Організаційні механізми і технології забезпечення інформативності облікових даних у процесі прийняття управлінських рішень” (державний реєстраційний номер 0115U003311) і кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти „Інформаційні технології в технологічній освіті” (державний реєстраційний номер 0115U003307), які функціонують у ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”.

Вірогідність результатів дослідження обумовлюється його методологічною основою, ґрунтовним теоретичним аналізом розробленості проблеми, коректним вибором адекватних методів науково-педагогічного пошуку, впровадженням результатів дослідження в освітній процес ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (довідка № 68-20-249/1 від 15.05.2020 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 118/04-а від 24.06.2020 р.), Донбаської національної академії будівництва і архітектури (довідка № 03-05-05-254/1 від 29.05.2020 р.), Донбаської державної

машинобудівної академії (довідка № 035-05/1173 від 11.05.2020 р.), Університету імені Альфреда Нобеля (довідка № 405 від 13.05.2020 р.), ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (довідка № 1/410/1 від 15.05.2020 р.), Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (довідка № 8/12 від 14.05.2020 р.), Луганського національного аграрного університету (довідка № 01-01/20-203-1 від 13.04.2020 р.).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що авторкою

- *уперше*: розроблено педагогічну систему формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету; визначено організаційно-педагогічні умови формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету з метою ефективною реалізації системи; теоретично обґрунтовано й охарактеризовано категорію „культура професійної діяльності майбутнього менеджера”, визначено її структуру в єдності гностичного, мотиваційно-ціннісного, праксеологічного компонентів;
- *уточнено* сутність понять „професійна підготовка”, „освітнє середовище”, „потенціал освітнього середовища”, „позааудиторна діяльність”;
- *розроблено* систему критеріїв з відповідними показниками сформованості культури професійної діяльності майбутніх менеджерів;
- *подальшого розвитку* набули положення: про потенціал фахових дисциплін та позааудиторної діяльності університету щодо формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів; про розвиток особистості в освітньому середовищі, становлення ціннісної сфери особистості; методики діагностики рівнів сформованості культури професійної діяльності майбутніх менеджерів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження підтверджено розробленням та впровадженням в освітній процес ЗВО навчально-методичного забезпечення:

- опорні конспекти лекцій, методичні рекомендації щодо проведення практичних занять, організації самостійної роботи та проведення комплексного контролю знань студентів, навчальний посібник „Управлінський облік і контроль”) для оптимізації процесу формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету; удосконалено освітні програми спеціальності 073 „Менеджмент”;

- НМК фахових дисциплін „Фінансовий аналіз”, „Облік і аудит”, „Право (адміністративне право)”, „Право (трудове право)”, „Управлінський контроль”; підготовлено й апробовано факультативний курс „Культура професійної діяльності майбутніх менеджерів: шляхи формування”;
- діагностувального апарату для визначення рівнів сформованості культури професійної діяльності майбутніх менеджерів

Матеріали дослідження знайшли підтвердження своєї ефективності, а тому їх доцільно використовувати в системі професійної підготовки майбутніх менеджерів.

Дисертація належним чином структурована, складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі «Формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів як науково-педагогічна проблема» розглянуто професійну підготовку майбутніх менеджерів як сучасну науково-педагогічну проблему, надано тлумачення провідних дефініцій дослідження, описано освітнє середовище крізь особливості функціонування університету.

Заслуговує на увагу проведений авторкою аналіз особливостей професійної підготовки майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету, на основі чого обґрунтовано доцільність інтеграційного врахування культурних, соціальних та економічних вимог разом із трендами глобалізації та стрімкого технологічного розвитку галузі управління та адміністрування.

Погоджуємося з авторкою, що критеріями ефективності функціонування освітнього середовища ЗВО є: рівень загальнотеоретичної й спеціальної підготовки; результативність творчої та науково-дослідницької діяльності студентів, динаміка розвитку інтелекту особистості за період перебування в цьому середовищі; наповненість освітнього середовища духовним змістом; створення умов для самореалізації особистості у творчій діяльності; здатність середовища задовольнити весь комплекс потреб студента і сформувати в нього систему соціальних і духовних цінностей, що забезпечать успішну адаптацію до сучасної соціокультурної ситуації; рівень естетизації освітнього середовища, естетична виразність; здатність середовища до саморозвитку й самооновлення, ефективність використання наявних освітніх ресурсів.

Другий розділ «Теоретико-емпіричний аналіз формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету» присвячено опису змістової структури категорії «культура професійної діяльності майбутніх менеджерів», обґрунтуванню критеріїв та рівнів

сформованості культури професійної діяльності майбутніх менеджерів, характеристиці діагностичного апарату дослідження.

Імпонує сприйняття дослідницею категорії «культура професійної діяльності майбутніх менеджерів» як складного і водночас динамічного інтегративного утворення особистості, яке має нетривіальну структуру і включає в себе тріаду компонентів: гностичного, мотиваційно-ціннісного, праксеологічного. Їх сформованість досліджується низкою вивірених показників, до яких коректно дібрано методики: розуміння сутності змісту КПДММ; фахові знання, у т.ч. знання конфліктології та механізмів подолання конфліктних ситуацій в організації, концепцій лідерства, командування тощо; мотивація у вимірах професійної діяльності, навчання та особистості; ціннісні орієнтації майбутніх менеджерів; професійна спрямованість; емпатія; емоційний інтелект; готовність до ризику; спрямованість майбутніх менеджерів; самооцінка; комунікативні та організаторські здібності; оволодіння системою професійних умінь і навичок; рівень суб'єктивного контролю; культура управління організацією.

У розділі також описано практичний стан розробленості проблеми формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів. За результатами кількісного аналізу встановлено, що студенти з достатнім і базовим рівнями сформованості гностичного, мотиваційно-ціннісного, праксеологічного компонентів культури професійної діяльності склали більше половини від загальної кількості опитаних, що актуалізує потребу розроблення і впровадження педагогічної системи, зорієнтованої на формування означеної якості.

У *третьому розділі* «Теоретичне обґрунтування педагогічної системи формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету» визначено методологічні засади формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету, змодельовано педагогічну систему формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету та обґрунтовано педагогічні умови її реалізації.

Слід відзначити доцільність і обґрунтованість вибору методологічних засад формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету, які поєднують між собою системний, культурологічний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, компетентнісний, професіографічний і середовищний підходи.

Позитивно відзначаємо вибір специфічних принципів, серед яких принципи професійної мобільності (побудова змісту фахової підготовки в умовах

швидкозмінних поколінь техніки і впровадження інноваційних технологій навчання) та діагностичної спрямованості (володіння викладачами ЗВО технологіями діагностики у визначенні рівнів певних особистісних якостей фахівця з метою корекції освітнього процесу).

Імпонує позиція авторки про відкритість розробленої педагогічної системи, яка забезпечує можливість її модифікації та удосконалення через відслідковування відповідності поставленої мети та кінцевого результату, а також урахування низки організаційно-педагогічних умов: стимулювання мотивації щодо формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів; педагогічна підтримка майбутніх менеджерів у професійному самовизначенні, вияві культури професійної діяльності; збагачення фахових дисциплін темами, що містять знання про культурні основи професійної діяльності менеджера; урізноманітнення змісту, форм та методів позааудиторної діяльності майбутніх менеджерів.

Четвертий розділ «Експериментальне впровадження педагогічної системи формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету» увиразнює особливості реалізації педагогічної системи формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету та кількісний (статистичний) і якісний аналіз результатів педагогічного експерименту.

Погоджуємося з вибором форм і методів навчання майбутніх менеджерів з метою формування в них високого рівня культури професійної діяльності: лекційні заняття (проблемно-моделювальна лекція, інформаційна лекція, лекція з коментарем, лекція-практикум, лекція-пресконференція, лекція-візуалізація, лекція із раніше запланованими помилками, лекції-орієнтири, бінарна лекція, співлекція, взаємолекція); семінарські заняття (міждисциплінарний семінар, семінар-конференція (круглий стіл), семінар-дискусія, пошуковий семінар, аналітичний семінар, семінар-пресбій, семінар – усний журнал, семінар-дискусія); ділові ігри; гра станціями „Квест”; тренінги; проєктна діяльність; флешмоби; бесіди, сюжетно-рольові ігри, ділові, ситуаційні ігри, складання індивідуальних програм особистісного зростання, самопрезентація, розроблення та захист творчих проєктів та ін.

Коректним вважаємо вибір статистичних методів опрацювання емпіричних результатів: структурно-компонентний метод відносних частот (за О. Смирновим); метод експертного оцінювання; метод анкетування.

Загальні висновки в цілому адекватно відображають зміст виконаного дослідження, а додатки його доповнюють.

Аналіз змісту автореферату, друкованих праць та їх кількість за темою дисертації дозволяє засвідчує, що в них достатньо повно відображено методику дослідження, наукові результати і основні висновки. Автореферат дисертаційної роботи відповідає за своїм змістом дисертації. Усі пункти наукової новизни дослідження, які заявлені в авторефераті, відображені у дисертаційній роботі.

Дискусійні зауваження та побажання до роботи

1. У тексті роботи зазначається про тісний зв'язок культури професійної діяльності та готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності: С.93, цитата «Культура професійної діяльності тісно пов'язана із готовністю майбутніх менеджерів до професійної діяльності». Проте такий зв'язок недостатньо увиразнено в тексті роботи.
2. Професійна діяльність менеджерів сьогодні тісно пов'язана з форматом віртуальної комунікації, а тому важливими для культури професійної діяльності бачимо навички професійної діяльності у віртуальному просторі (зокрема, як «...здатність до адаптації та дій у професійній галузі», С.151). Проте особливості формування таких навичок в роботі не простежуються.
3. Сьогодні освітня галузь має враховувати карантинні обмеження, які накладають відбиток на особливості організації освітнього середовища ЗВО. За аналізом тексту роботи залишається відкритим питання щодо успішного впровадження педагогічної системи при дистанційному або змішаному форматах професійної підготовки майбутніх менеджерів.
4. Погоджуючись із тезами про важливість рефлексії щодо власної професійної діяльності чи професійного становлення майбутнього менеджера (С.97, цитата «Культуру професійної діяльності можна окреслити як важливий складник професійної самореалізації майбутнього менеджера», «Культура професійної діяльності майбутнього менеджера виявляється в здатності ... здійснювати самоконтроль»; С.103, цитата «Під формуванням культури професійної діяльності розуміємо ... створення умов для його саморозвитку, самовдосконалення...»; С.137, цитата «... одним із важливих складників гностичного компонента культури професійної діяльності є рефлексія»; С.146, цитата «У праксеологічному компоненті важливий досвід рефлексії»; С.156, цитата «Акцентуємо увагу і на рефлексії (знаннях менеджера про себе та свою професійну діяльність, уявлення про те, як він і його діяльність сприймається колегами, партнерами)» в контексті опису мотиваційно-ціннісного компоненту і відповідному йому особистісного критерію; С.160, цитата «закцентуємо увагу на здатності майбутнього менеджера аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з чинниками впливу

зовнішнього і внутрішнього середовища» в контексті праксеологічного компоненту тощо) виникає запитання про відсутність рефлексивного компоненту культури професійної діяльності.

5. Підтверджена за результатами педагогічного експерименту ефективність педагогічної системи обумовлює потребу надання додаткових рекомендацій викладачам, які забезпечують професійну підготовку менеджерів, про можливі перепони чи типові труднощі з упровадження такої системи, а також окремі рекомендації щодо формування кожного із компонентів культури професійної діяльності.

Разом із цим, наведені дискусійні тези не зменшують наукової цінності та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Дисертацію позитивно вирізняє глибина теоретичного підґрунтя розв'язання проблеми дослідження, аргументованість методів і підходів щодо вирішення поставлених завдань. Стиль дисертації носить науково-переконливий характер. Робота містить нові теоретичні узагальнення та науково-методологічні підходи до формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів, відповідає паспорту спеціальності 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти.

Отже, проведений аналіз дисертаційного дослідження «**Теоретичні і методичні засади формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету**» дає підстави розглядати його як завершений та цілісний доробок з проблеми, важливої для вітчизняної педагогічної науки й освітньої практики.

Рукопис дисертації і автореферат оформленні відповідно до вимог пп. 9, 10, 12, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження Гончар Любові Вікторівні наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри інформатики
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Семеніхіна О. В.

Підпис Семеніхіної О. В.
засвідчую
В. В. ректора
Л. В. Тишеник
" 20 " р.